

Alenka Urh

Evald Flisar: Besede nad oblaki.

Ljubljana: Cankarjeva založba, 2015.

»Na smrt smo bolni, brž ko se rodimo,« je vedel povedati eden izmed mnogih modrecev v zgodbi, imenovani človeška zgodovina, pa naj se ta kaže kot tragedija, farsa ali zgolj bolj ali manj smiselni nasledek našega spoznavnega instrumentarija, ki bogastvo Vsega, kar obstaja, že od samih začetkov vztrajno sistematizira, kategorizira, ureja, etiketira in premešča. Pri tem je človeštvo, ki se torej skoraj v celoti giblje znotraj območja lastnih konceptov, nemalokdaj podobno razigranemu psičku, ki mu je končno uspelo pobegniti čez ograjo na sosedov vrt, kjer vzneseno bezlja sem ter tja in nenehno dviguje tace, da bi kar najhitreje vse označil in nov, neokrnjen svet obdaril s svojo prisotnostjo. Da bi skratka pustil pečat.

Uvodni citat ni naključje, z njim smo se približali idejnim stičiščem, dilemam in vprašanjem, ki na tak ali drugačen način tvorijo jedro vseh Flisarjevih del. Kaj je tisto, kar nas v življenju bistveno opredeljuje? Smo z vsem, kar nosimo s seboj, edinstveni ali zgolj variacije naših arhetipskih prednikov? Nemara niti to, morda smo pogojeni zgolj relacijsko, z odnosi, v katere vstopamo, odkar smo bili pahnjeni v življenje, ki nam je namenilo točno določeno vlogo. Bogato scenografijo nudi življenje, zmožnosti snovanja in manifestiranja iluzij so praktično neomejene. A kaj, ko drobni tisk na vstopnici, ki je nihče ni kupil po lastni volji, prepoveduje vstop v zaodrje, še več, morda zaodrja sploh ni, pa vendar je že sama ideja tako

mikavna, tako skrivnostna in tolažilna v primerjavi z zoparno negotovostjo, da nam v obliki religij, kultur, umetnosti in znanosti kroji sleherni korak. Ima življenje, se pravi, to, da smo, in smo, kar smo, kak globlji smisel ali je vsa resnica ta, da se »rodimo, jemo krompir, potem umremo«, kot po-ve eden izmed mnogih likov v romanu *Besede nad oblaki*? Delo je bogato pretkano z medbesedilnimi navezavami (tudi zgoraj navedene besede so citat), bogata citatnost pa odpira še eno pomembno vprašanje: je resnična izvirnost sploh še mogoča, ali pa so vse možnosti izčrpane tudi na ravni literature? Je še mogoče upati na kaj edinstvenega ali naj skupaj z Barthom priznamo, da *naše prve besede niso bile naše prve besede* in izkoristimo neomejene možnosti referencialnosti? In, še bolj temeljno, kakšne so možnosti in meje jezika? *Besede nad oblaki* spretno vzpostavljajo številne komunikacijske linije hkrati, forma in vsebina delujeta večravninsko. Ne le z omenjeno intertekstualnostjo, s katero se avtor kot mnogoglasni simultani sogovornik postavlja v spraševalca samega sebe, svojih predhodnih del in celotne zgodovine človekovega ustvarjanja, temveč tudi z obliko dialoga, ki se je ponudila kot nadvse primerno orodje za premislek omenjenih tem. Roman s svojo dialoškostjo deluje kot neke vrste konverzacijska drama, namen peščice stavkov v indirektnem govoru je bolj ali manj didaskaličen. Avtor, mojster dramskih besedil, je tako ustvaril like, ki so v celoti inkarnirani skozi svoje besede, vse, kar so, je to, kar govorijo. Takšen pristop k romanesknemu žanru je v literarni zgodovini precejšna redkost (dialoška romana sta na primer Sadova *Filozofija v budoarju* in med sodobnejšimi Prevara Philipa Rotha) ter predstavlja način, kako se domišljjski svet, celota kvazirealnosti, razrašča izključno iz svojih junakov, tega, kar povedo, in tega, kar odzvanja med vrsticami. Nikakršne višje avtoritete ni, pripovedovalec pa ni niti prvo-, niti drugo-, niti tretjeosebni, pač pa ga sploh ni ali je kvečjemu mnogoosebni dramski pripovedovalec, vezan na vsakokratnega govorca.

Posledično se pred bralcem razgrinjajo razdrobljene zgodbe številnih naključnih (večinoma) neimenovanih neznancev (slehernikov?), ki jih družijo zgolj naključno, a nemara usodno dejstvo, da so se znašli na istem letalu iz Londona v Singapur. Sočasni pogovori nam razkrivajo ozadja narave odnosov, v katere vstopamo ali pa se v njih preprosto znajdemo in predstavljajo paleto pretkanih manipulacij, ki se jih poslužujemo v medsebojnih interakcijah. Letalo kot metafora celotnega človeštva je tu več kot na mestu, kar lahko visoko leta, lahko namreč tudi nizko pade, vprašanje pa je, kako se bo v tej situaciji znašlo človeštvo. Predvsem mora ozavestiti krhkost svojega položaja, opozarja Flisar, kajti v naravi vlada nujnost in

prav nikjer se ne bi poznalo, če bi se po golih zakonih determinizma enkrat za vselej znebila svojega največjega parazita. Po drugi strani je človek svoboden, pa vendar ni izključeno, da ne bo svojega obstoja okronal s poslednjo veliko samouničevalno gesto, z zadnjo veliko uprizoritvijo na odru človeštva. Med drugim, tudi vprašanje svobode je ena tistih vseobsežnih tem, ki v veliki meri zaposlujejo Flisarjeve junake. Sploh lahko delujemo nepogojeno? Ali je svoboda res zgolj spoznanje nujnosti, bodisi nujnosti naših nagonov in libidalnih manifestacij, družbeno pogojenih vrednot, idealov in iluzij ali celo priznavanje nečesa višjega? Kaj nam pove verjetnost naključnega in kakšen paradoks se zarisuje v dejstvu, da neko naključje postane verjetno, šele ko se zgodi, hkrati pa se šele tedaj izkaže v svoji neverjetnosti.

Univerzalna vprašanja, ki jih človeška zavest premleva že tisočletja, se, kot smo pri Flisarju vajeni, vselej srečajo z aktualnimi temami, od naraščajočih družbenih trenj, grozeče ekološke katastrofe in naraščajoče brezbriznosti do sprevržene in celo topoglave kapitalistične miselnosti, ki ustvarja zato, da spreminja v prah in pepel in tako v nedogled, med temi večnimi obrati pa uspe ustvariti privid vrednosti. Na letalu tako kljub raznim duhovitim in posmehljivim komentarjem vlada temačno, zlovesče, tudi groteskno vzdušje, zla slutnja lebdi nad oblaki in navdaja bralca z negotovostjo.

Čeprav je široko zastavljenim premislekom odmerjenega precej prostora, je kontemplativni del razgiban s številnimi zgodbami, ki jih pomenki med sopotniki orisujejo le v osnovnih potezah. Oče in sin na poti k ženi oziroma mami, ostareli par na svoji zadnji poti, gejevski par na poti k posvojitvi otroka, pesnik in njegova ljubica, pisatelja, citatomana, programer in njegov zasledovalec so le nekateri od tvorcev številnih pogovorov, ki jim bežno prisluhnemo. Junaki nam stopajo nasproti približno tako kot v resničnem življenju – ne s svojimi zgodbami, zbranimi v smiselno celoto, temveč večinoma zgolj s svojimi besedami, ki so sicer del neke zgodbe, a kaj, ko se nikoli ne ve, kateri del katere zgodbe, poleg tega je izrečeno lahko dvoumno ali zavajajoče. Skozi delo se nekateri fragmenti povežejo, spet drugi pa se razrastejo iz fikcije v realnost in obratno. Izrazito dvoplastno delujejo deli, kjer avtor junakom v usta polaga besede iz svojih prejšnjih del in potem to tudi (postmodernistično) pokomentira. Od tod izvira tudi nekaj tiste iskrive duhovitosti, ki jo razkriva dvoumnost in samonanašalnost najpreprostejših besed, kot so: »To mi je znano.«

Kot rečeno, je stavkov indirektnega govora, katerih namen je bodisi pripis avtorstva določenih izjav njihovim tvorcem bodisi didaskalično

podajanje osnovnih informacij, res zgolj za peščico, pa še teh pravzaprav ne bi pogrešali, četudi jih ne bi bilo, kvečjemu bi kak spremni stavek več prav prišel v poglavjih, kjer sta sogovornika istega spola in podobnih stališč in bi torej služil funkciji lažje diferenciacije akterjev. Vendarle pa se Flisar večinoma spretno izogne zadregam dialoško zastavljenega romana (med katerimi je največja zagotovo ta, kako izključno skozi dialoge podati dovolj informacij, da je junakom omogočen prepričljiv obstoj, ne da bi njihove izjave zašle v deskriptivnost, ki je tu zgolj zaradi bralca) in svoje junake utelesi prepričljivo in celovito. *Besede nad oblaki* so delo iskalca, ki se z velikim uvidom podaja po sledeh resnice, svobode, usode, naključja in drugih vprašanj, ki ne ponujajo univerzalnih odgovorov, pa vendar je ravno zato vse skupaj še toliko bolj zanimivo.